

UNUTULAN KÜLTÜR ORTAMLARI: MAHALLELERİMİZ

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU*

Mahalle, Türk yönetim biriminde köy ile eş değerde olan en küçük oluşumdur. Mahallelerimiz, ülkemiz şartlarında, yerine göre birkaç bin kişinin yaşadığı yerleşim birimleri olabilmektedir. Mahalleyi bir muhtar ile yedi kişiden oluşan bir ihtiyar heyeti yönetir. Mahalleler il, ilçe ve beldelerde olduğu gibi büyük köylerde de oluşturulmuştur. Hepimizin aklında doğduğumuz, büyüdüğümüz ve sonradan gelip yerleştiğimiz bir mahalle kavramı vardır. Bu sebeple bildiğimiz bu kelime ile ilgili olarak, bilmediklerimizin ve hatırlayamadıklarımızın da olabileceğini göz önüne alarak gerekli gördüğümüz ek bilgileri vererek bildirimize başlamak istiyoruz.

Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlük*'ü (10. bs. 2005) **mahalle** kelimesiyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

Mahalle is. Ar. Mahalle 1. Bir şehrin bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri. **2.** Bir mahallede oturan insanlar, mahalle halkı. (s. 1325)

Bu açıklamaların arkasına, *mahalle kahvesi gibi* ve *mahalleyi ayağa kaldırmak* gibi deyimler getirilmiş ve kısa açıklamalara yer verilmiştir. Daha sonra, dokuzu *mahalle* kelimesiyle başlayan 14 maddeye gönderme yapılmıştır. Bu maddeler şunlardır: *Mahalle arkadaşı, mahalle bekçisi, mahalle çapkını, mahalle imamı, mahalle kahvesi, mahalle karısı, mahalle mektebi, mahalle muhtarı, aşağı mahalle, kenar mahalle, yukarı mahalle, yedi mahalle, teneke mahalle.* İlk dokuz madde hemen aşağıda açıklığa kavuşturulurken araya *mahallece* ve *mahalleli* maddeleri de eklenmiştir. Öbür dört madde ise ilgili oldukları harflerde açıklanmıştır.

Mahalle kelimesinin, Anadolu ağzlarında farklı şekillerde de söylendiği görülür. Mesela Erzurum'da bu kelimeyi *mehle* olarak görüyoruz. Bir semtin adı *Mehlebaşı*'dir. Ayrıca, ünlü meddah merhum **Behçet Mahir**, hikâyelerini öğrendiği ustasının adını anarken, “**Gez Mehleli Hafız Muğdet...**” diye söylerdi. Biz de çocukluğumuzda bu kelimeyi Konya'da **malle** olarak seslendirirdik: **Malle takımı, malle arkadaşı, malle bekçisi**, vb. Bir türümüzde ise kelimeyi **mahlenin yakışığı** şeklinde görüyoruz. Ancak bu sonuncu söyleyişi farklı şekillerde söyleyenler de olabilir.

Edebiyatımızda adında mahalle kelimesi geçen eserlerin sayısı pek azdır. Bu tür eserlerin en ünlüsü olarak Sait Faik Abasıyanık'ın ilk baskısı 1950 yılında yapılan **Mahalle**

* Emekli Öğretim Üyesi (Selçuk Üniversitesi-KONYA)

Kahvesi adlı eserini sayabiliriz. Bizdeki pek az tanınan bir iki kitabı da yeri gelmişken anıverelim: Mehmed Fazıl, **Mahalle İmamı**, İstanbul, 1326 / 1910; Baha Kâmil, **Mahalle Curcunası**, İstanbul, 1335 / 1919, Yabancı edebiyatlardan da bir örnek vermemiz gerekirse Amerika Birleşik Devletleri'nin ünlü romancısı John Steinbeck'in **Yukarı Mahalle** adlı eserini sayabiliriz.

Mahalle kavramı ile ilgili olarak yapılmış çalışmaların sayısı pek fazla değildir. Bunlar da daha çok nüfus ve vergi hareketleriyle ilgilidir. Ancak, bir dergimizin düzenlediği özel sayı, İstanbul'a bağlı olmakla birlikte, mahalle kavramını ele alması açısından önemli bir olaydır. **İstanbul** dergisi Ocak 2002 tarihli 40. sayısını *mahalle* kavramına ayırmıştır. Bu sayının özel bölümünde 19 yazı yer almaktadır. Biz, gerek oradan, gerek birkaç farklı makale ve kitaptan yararlanarak kısa bir giriş yapacağız.

Bir sanat tarihçisi olup daha çok mimari eserler üzerinde çalışan Doğan Kuban'ın *Mahalle*'ye bakışı şöyledir:

“Gelişmiş İslam kentlerinde işlevsel ve sosyal bütünlüğü olan birimler şeklinde karşımıza çıkan mahalleler, İslam tarihinin erken dönemlerinden bu yana kent tanımında önemli yeri olan fizikososyal olgulardır. Devletin, sultanın iradesine ve örfeye dayalı işleyişi içinde, mahalle şeriatın kontrolüne bırakılmış bir toplumsal varlıktır. Bir mahalleyi değerlerinden ayıran bir fiziksel sınır ve biçim olmasa da, kent toplumunun idari ve sosyal tanımında belirgin bir kimliği vardır.” (Kuban 1994 : 242).

Osmanlı şehirlerindeki mahallenin “işlev” ve “nitelik”leri üzerinde duran Özer Ergenç, konuya bir tür mahalle tanımıyla başlamakta, daha sonra mahallenin belirli özellikleri üzerinde durmaktadır:

“Mahalleler, önemli işlevleri olan şehir kesimlerindedir. Toplumsal ilişkilerin düzenlenişinde ve biçimlenişinde, kişilerin bir arada yaşadıkları alanın etkisi büyüktür... Osmanlı şehrinde mahalle, birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin [kişilerden olmalı (S.S.)] oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir. Bir diğer tanımıyla, aynı mescitte ibâdet eden “Cemâ'at”ın aileleriyle birlikte yerleştikleri şehir kesimidir.” (Ergenç 1984: 69).

Mahalle'ye kavram açısından yaklaşarak yazısına başlayan Çiğdem Aysu, belki de artık hatıralarımızda kalmaya zorladığımız mahalleyi tanımlamaktadır:

“İstanbul'un yaşayan en küçük birimi olarak yazımıza konu olan “mahalle” zaman ve mekân içinde çok boyutlu ve çok değişken özellikler içeren bir kavramdır. Sözlük anlamıyla da ülkemizin yönetim sistemindeki en küçük birimi, içinde insan sıcaklığını saklayan bir sözcük. Günlük yaşantımızın büyük bir bölümünü geçirdiğimiz, yürüyüşümüzü ve

alışverişimizi yaptığımız, ailemiz ve arkadaşlarımızdan sonra yakınımızdaki dostlarımızla bulduğumuz ilk mekândır mahalle.” (Aysu 2002 : 51).

Mahallenin kimliği konusuna eğilen Selma Mine Erses, önce kent kavramını ele almış, oradan hareket ederek mahalleye yönelmiştir:

“Kent, ortak düşünce yapılarına, inanışlarına, geleneklerine göreneklerine, örf ve adetlerine, ortak kültürlerine göre onu tasarlayarak biçimlendiren, sonra da bu fiziksel mekânın etkisinde kalan, kolektif bilince ve kolektif kimliğe sahip insan topluluğunun yaşadığı bir ortamdır. Geleneksel mahalle ise, aynı sistemi tekrarlayan kentin en küçük birimidir.” (Erses 2002 : 59).

Mahalleye farklı bir açıdan yaklaşan çağdaş görüşler de vardır. Bunların yaşamak istedikleri yerler de mahallelerdir; ancak buralar biraz değişik, biraz farklı, biraz da zengince bir ortam olarak algılanmaktadır.

Ayfer Bartu, konuyu, artık dilimizi kirleterek hayatımıza giren bir kavramla ele almaktadır:

“İstanbul’da 1980 sonlarında inşa edilmeye başlanan ve özellikle üst- orta ve üst gelir gruplarını hedef alan yerleşimlerden biri olan Kemer Country’nin tanıtım kitabı, tasarlanan bu mekânın ortaya çıkış noktasını ve bu süreci şöyle özetliyor: “Yola çıkanların ortak vizyonları şuydu: Bir zamanlar her İstanbullunun sahip olup sonradan yitirdiği bir yaşama biçimini geri kazanmak... Mahalleyi, mahallelilik kimliğini yeniden yaratmak ve yaşamak. Kaçmak değil, buraya varmaktı hedef...” (Bartu 2002: 85).

Konya il merkezinde, üç ayrı ilçeye bağlı olarak 263 mahalle vardır. Bunların bir bölümü çok eski tarihlere dayanırken önemli bir bölümü de son 20-30 yıl içinde oluşturulmuş mahallelerdir. 50 yılda nüfusu 20 kat artan şehrin büyümesi kaçınılmazdı. Bunun sonucu olarak kurulan yeni mahallelere de, eskilerinde olduğu gibi, geçmiş yüzyılların ünlü adlarının yanında 20. yüzyılın ünlü şahsiyetlerinin adları da verilmeye başlanmıştır. Dede Korkut Mahallesi, Melikşah Mahallesi, Necip Fazıl Mahallesi, Arif Bilge Mahallesi (sevilen bir coğrafya öğretmeni), Dr. Ziya Barlas (sevilen bir doktor), vb.

Hafızalarımızdakilerle hâlen yaşamakta olduklarımızı birleştirerek bir *mahalle* kavramı oluşturduğumuzu sanıyoruz. Buradan bizim mahallemize, Fahrünnisa Mahallesi’ne geçebiliriz.

Fahrünnisa Mahallesi, Konya il merkezinin güneyinde, Karatay ve Meram ilçelerini ayıran Ulurmak Caddesinin batısında yer alır. Mahallemiz, kuzeyinde Gurbicedid ve Külahçı, doğusunda Ulurmak Ali Hoca, güneyinde Dr. Ziya Barlas ve batısında da Gemalmaz

Mahalleleri ile çevrilidir. Mahallemizin dört caddesi vardır: Doğudan batıya uzanıp il merkezinin iki önemli caddesi olan Karaman Caddesi'yle kesiştiği noktadan başlayıp Taş Cami-Uzunharmanlar Caddesi'yle kesiştiği noktada biten Çaybaşı Caddesi, mahallenin en kalabalık bölümünü oluşturur. Kuzeyden güneye uzanan Buruthane Caddesi ise Çaybaşı Caddesi'yle kesiştiği noktada sona erer ve yerine güneye doğru uzanıp giden Maraş Caddesi'ne bırakır. Mahallenin sonuncu caddesi ise Maraş Caddesi'nin yüzüncü metresinden sonra güneydoğuya doğru uzanıp giden Abdürreşit Caddesi'dir. Bu caddelere, bir bölümü son 50 yıl içinde oluşturulan, bazıları 'çıkılmaz' olan ondan fazla sokak açılmaktadır.

Mahalle adını, Hz. Mevlâna'nın öğrencilerinden (müride) olan Fahrünnisa Hatun'dan almaktadır. Mahallenin en eski camii, Fahrünnisa Camii adını taşımakta ve avlusunda Fahrünnisa Hatun'un kabri bulunmaktadır. Fahrünnisa Hatun'un adı halk arasında 'Fenise Sultan' olarak söylenmektedir. Adın imlası ve söylenişi farklı şekillerde de karşımıza çıkmaktadır: Fahrünnisa, Fahrünisa, Fahrünisa, vb. Mahallede doğan kız çocuklarına Fahrünnisa adının verildiği de görülmektedir.

Bizim mahalle, ekonomik durumu ortanın altında olan ailelerin yaşadığı bir ortamdır. Ancak burada daha önceleri, Konyalı söyleyişle, "hali vakti yerinde olanlar" da yaşamış. Benim ilk gençlik yıllarımda da az da olsa ekonomik durumları ortanın üzerinde olanlar, hatta iyi olanlar da vardı. İlimizin ünlü ailelerinden Nurallahlar'ı bu arada sayabiliriz.

Bu insanların büyük bir bölümü kendi evlerinde otururlardı; kiracılık kavramı pek görülmezdi. Birkaç evin dışında bütün evler kerpiçten yapılmıştı. Bu evlerin de büyük bir bölümü tek katlıydı. Bazı evlerin tek katlılığı evin arka taraflarında iki katlılığa bürünüverirdi. Bizim evimiz de böyleydi, sokaktan bakılınca tek katlı gibi görünürse de evimizin devamı iki katlı idi. Hatırladığım ilk muhtarımız olan Mıhçıların Sâlâ'nın (Salih Ağa), Tangu lakabıyla bilinen Şerifânım'ın (Şerife Hanım), Zanakaların Alâ'nın (Ali Ağa), Kepekçilerin Nörâ'nın (Nuri Ağa'nın), Erzincanlı Memedâ'nın (Mehmet Ağa) evlerinin sokağa bakan tarafları iki katlı idi. Bunlardan; Şerife Hanım'ın Nuri Ağa'nın, Mehmet Ağa'nın evleri "çıkartmalı" idi. "Çıkartma" kavramının son yıllarda kazandığı anlam, öbür anlamının önüne geçivermiştir, bu sebeple onun "cumba" anlamına geldiğini söylemeliyim.

Bu evlerin hiç birinin planı öbürünükine benzemezdi. Bunlar, belediyenin ilgili birimlerinin haberi olmadan da yapılabilen evlerdi. Belki bu özellik bütün Konya için geçerli olabilirdi. Bunların bazıları gerçek anlamıyla derme çatma evlerdi. Bir ara, rahmetli ablam (1927-1959) Hayriye Karpuzoğlu'nun da terzilik eğitimi aldığı bir ustası vardı. Bu, dul bir hanım olup kızlarıyla oturan Naciye Abla idi.. Oturduğu ev iki katlı idi. Ancak kuvvetli bir rüzgâr estiği zaman sanki evin üst katı "uçacakmış" gibi gelirdi bizlere.

Mahallemize çimentonun girmesi 1950'lerin sonlarına doğrudur. 2005'te hepsi yıktırılıp yenilenen bir "Helim Coşkun Apartmanı" vardı; bunlar galiba öncü idi. Daha sonra küçük çapta müteahhitlik yapan Müsellim amca, zeminle birlikte üç katlı bir bina yapmıştı. Zanakaların bahçesine yapılan tek katlı bina da beton yüzü görenlerdendir. Belki de bir plan üzerine yapılan ilk bina, rahmetli Hacı Eniştemin, bodrumu da bulunan, iki katlı evi idi. 2006 yılının ilkbaharı itibariyle mahallemizdeki "yeni tarz" yapılanma oranı hâlâ çok düşük. Bu da, mahallenin bir bölümüne sıkışmış durumdadır. Yıllardır sürüncemede kalan, belediyecilerin yeni terimi olan "Kentsel dönüşüm" mahallemizin bir bölümünü de içine alacak şekilde yakında hayata geçirilecektir. Çubukları çoktan kurumuş üzüm bağlarının, meyve ağaçları iyice yaşlanmış veya susuzluktan cılızlaşmış bahçelerin, yıkılacakları günü hüznle bekleyen evlerin yerinde toplu konutlar, belki de siteler yükselecek, bizim gibi çocukluk ve ilk gençlik anılarını buralarda saklayanlara yeni bir hayat ortamı sağlanacaktır. Bu betonarme ortamlar ise bir yerden sonra bizim dünle olan bağımızı kesecek, yılların komşulukları, apartman hayatlarının vazgeçilmez özelliği olan, birbirlerini tanımayan komşuluklara dönüşecektir. Artık kimse kimsenin külüne muhtaç olmayacaktır.

İşte bizim mahalle, bu tür maddi ve manevi özelliklere sahip bir ortamdır. Orada hayat sanıldığı kadar kolay değildir, ama beklenilmeyecek kadar renkli ve sıcaktır.

Çocukluk yıllarımın düğünlerini, ölümlerini, doğumlarını, oyunlarını, komşuluk ilişkilerini, dinî hayatını, spor hayatını, gece oturmalarını, kapı gezmelerini birer birer anlatmak elbette zor bir iş değildir. Ancak her birini geleceğe miras olarak anlatmak elbette çok uzun zamanı alacaktır. Yaşadıklarımızı, büyüklerimizden dinlediklerimizle birleştirdiğimiz zaman ortaya zengin bir konu kadrosu çıkacaktır. Biz burada bazı başlıkları verdikten sonra birkaçı üzerinde durmayı uygun buluyoruz. Böylece, bir mahallenin hayatının bazı parçalarını başka konuşmalara veya yazılara bırakmış olacağız. İşte o ana başlıklardan bazıları:

Yemekler ve sofraya gelenekleri

Oyuncak ve oyunlar

Gece oturmaları

Giyim kuşam

Düğün hazırlıkları

Yaşasın spor

Dinî hayat

Odalar ve bahçeler

Büyüklerimizin anlattıkları

Mevsimlerin getirdikleri, götürdükleri
Gurbete gidenler
Kavgalarımız
Müzik ve müzik aletlerimiz
Yeni evlerin yapımı, yıkılan duvarların onarımı
Küçük bahçelerdeki yeşillikler, yiyecekler
Yaramazlıklarımız
Bizim “hızlı yiyim” tekniklerimiz
Mutfaklarımız
Kışlık yiyeceklerimiz
Ninnilerimiz
Dam küremenin keyfi
Ninelerimizin dizlerinin dibindeki hayat
Ve daha niceleri...

Bu zengin konu kadrosu içinden, salonda bulunan genç meslektaşlarımın ilgisini çekecek konulara öncelik tanımak isterim.

1. Bizim Mahallede Çocuk Olmak

Çocukluk yıllarım efsanevi bir ebenin adını sık sık işitmekle geçti: Ebe Ahçıların Şerife Abla! Mahallemizin ve komşu mahallelerle birlikte bizimkinin tek ebesiydi de mi çok biliniyordu, yoksa eline çabuk, işini bilir birisi miydi, onu bilemiyorum. Hep onun adı anılırdı. Benim ebem de o idi.

Günümüzde anne adaylarının belirli aralıklarla doğum uzmanlarına götürüldüklerini iki buçuk aylık bir dede olarak yakından biliyorum. Ebe Ahçıların Şerife Abla ise bu işi daha gerçekçi olarak yapanlardandı. Kimsenin özel arabasının bulunmadığı, uzman doktorlara gitmenin iki yönlü bir külfet olduğu dönemlerde Ahçıların Şerife Abla kapı kapı dolaşır, anne adaylarına doğum günleri hakkında bilgi verirmiş. Başka yerlerde de kullanıldığını bildiğim, “kurtulmak” yani bebeği dünyaya getirerek rahatlamak her kadının isteğidir. Ancak bu istek usta ellerde daha kolay gerçekleşebilirdi.

Konya’da Mekteb-i Tıbbiye’den diplomalı ilk doktorların görülmesinin tarihini yüz yıl ötesine bile götüremeyiz. Zamanla sayıları artsa bile her dalda doktor bulmak zordu. Ancak o dönemlerin kırk elli binlik Konya’ında doktorların bir özelliği vardı. Küçük bir fark olarak doktorları evinize kadar getirebilirdiniz. Tabii bir faytona bindirerek...

Çocuk doğumları çocuk ölümlerini de beraberinde getirirdi. Hâlen hayatta olan 1923 doğumlu ağabeyimin bir yaş büyüğü fazla yaşamamış. Ağabeyimin de ilk çocuğu bir aya

varmadan ölmüş idi. Aynı mahallede oturan küçük halamın da iki çocuğu fazla yaşamamışlardı. Ablam Hayriye'nin de öyle... Örnekleri çoğaltmak istemiyoruz. Ancak, bütün ülkede geçerli olan bir düşünce bizde de yerini koruyordu: "Allah verdi, Allah aldı, yarın (yani kıyamet gününde) o sizi Cennet'in kapısında bekleyecektir."

Çocuklar, bazı evlerde ninelerle, dedelerle birlikte büyüyorlardı. Artık iyiden iyiye yaşlanan nineler ve dedeler adeta çocukların bakıcısı gibi davranırlardı. Gerçi onlar da bu işi büyük bir istekle yaparlardı. Hem torun sevgisini yaşamak, hem de hâlâ bir işe yaradıklarını gösterebilmek...

Elbette ilk yaşlarımızı hatırlayamayacağız. Sesimizin kaydedilmesi, kamera veya video denilen aletlerle pek çok davranışımız tespit edilmesi bir yana, çoğumuzun doğru dürüst çocukluk fotoğrafımız bile yoktur. Ben, fotoğraf çektirmeye meraklı bir babanın oğlu olarak kendimi şanslı sayıyorum. Ayaklı fotoğraf makinesinin karşısına geçip de çıkacak olan "kuş"u beklemek kolay iş miydi?

Mademki fotoğraflarımız yoktu, bizler de o dönemlerimizi ya bizden birkaç yaş küçük kardeşlerimizle yaşayacak veya aynı çatıyı paylaştığımız yeğenlerimizi görerek algılayacaktık. Ben evin son çocuğu yani "tekne kazıntısı" olduğum için çocukluğumu 10-12 yıl gecikmeyle yeğenlerimi görerek yaşamaya çalıştım. Bana ninni söyleyenler onlara da söylemişlerdi, beni beşikte sallayanlar onları da sallamışlardı. Konya'da ninni söylemenin iki yönü vardır. Bunlardan ilki, bütün ülkede görülen ninni söyleme şeklidir. *Dandini*'li, *uyusun da*'lı söyleyişler. İkincisi ve bize göre daha önemlisi bizim yöremize özgü olduğunu sandığım söyleyiştir. Burada daha çok söyleyişteki bazı kelimelere yüklenen ses zenginliği ön plandadır:

Evveler guzum evveler...

Bu kısa söyleyiş tekrar edilirken çıkarılan sesler adeta çocuğa uyku ilacı gibi gelmektedir. Özellikle ilk ve son kelimelerin söylenmesinde dilin ağız içinde sağa sola getirilmek suretiyle adeta farklı bir titreşim sağlanırdı. Ayrıca her iki kelimenin de ilk heceleri özellikle uzatılır, kelimeler neredeyse dört beş hece uzunluğuna ulaştırılırdı.

Halk bilimi araştırmaları alanına da girdikten sonra öğrendiğim pek çok özelliğin bizim evlerde yaşanılıp yaşanılmadığını hatırlamaya çalıştım. Bunların en başında çocuğun cinsiyetini belirlemek için anne adayının oturacağı minderin altına konulacak olan nesnelere gelmektedir. Doğrusunu söylemek gerekirse biz erkek çocuklar, belli bir yaştan sonra hanımların oturmalarına katılmaz, bahçeye veya 'hayat'a gönderilirdik. Bunda da, bölge söyleyişiyle belirtmek gerekirse 'huşumluk'uğumuz, yani yaramazlığımızın rolü vardır.

Gelenekle ilgili bazı özellikleri yakalayabilmemiz ise olayların yaşanılması sırasında gerçekleşirdi. Bebeğin, üst dudağının, burnunun altının gelen kısmının oluşmadan dünyaya gelmesi elbette ailelerin üzülmelerine yol açacaktır. Halkımız bunu birkaç olayla açıklardı:

1. Anne adayı cezveden kahve içmiştir.
2. Anne adayı hamileliği sırasında tavşana bakmıştır.
3. Anne adayı hamileliği sırasında benzer bir kişiye/çocuğa bakmıştır.

Elbette halkımızın bu tür inançlarına saygı duyuyoruz, ancak bu tür özürlü doğumların tıp bilimi açısından önem taşıyan açıklamaları vardır: Akraba evlilikleri. Bizim de belirlediğimiz bu tür özürlerde akraba evlilikleri oranı son derece yüksekti.

2. *Oyuncak ve Oyunlar*

Benim, para ile satın alınan hiç oyuncağım olmadı. Bizim mahallemizde o dönemde satın alınan oyuncağı olan hiçbir çocuk yoktu. Önce, bugünkü anlamda oyuncak diyebileceğimiz nesnelere satıldığı dükkânlar yoktu. Siz, İkinci Dünya Savaşı'na girmemişsiniz ama girecek gibi davranmışsınız, bunun sonucu olarak da nüfus cüzdanlarınıza “Şu verildi”, “Bu verildi” diye damgalar vurulmuş. Çayın pekmezle tatlandırıldığı dönemde elbette oyuncağa ayıracak para olmayacaktı.

Oyuncağımız hep “ev işi” şeylerdi. Bunların başında bez toplar gelirdi. Ve bizler o bez toplarla futbol oynamazdık, “ayaklı” oynardık; öyle derdik adına. Çizgi oyunun bir kiremit parçası veya portakal kabuğu ile, *hotak*'ın yedi düzgün taş ile, çelik çomağın üç beş dal parçasıyla oynandığı ortamlarda oyuncağa gerek duyulmuyordu ki.. Zaten oyunlarımızın bir bölümü de araç gereçsiz oynanıyordu. *Saklambaç*, *elim sende*, *birdir bir* bu oyunların başlıcalarıdır. Taş oyunlarını (üç taş ki biz ‘cark curk’ derdik, beş taş, dokuz taş), ip oyunlarını oynamak için hiç de zorlanmazdık. Mahallemizin iki caddesinden çay geçtiği için mevsimine göre çamur oyunlarını da oynanırdı. Hatta bu oyunların birinde çamurlu ortamı biz hazırlardık. *Harmanbiş* adını verdiğimiz bu oyun aynı zamanda bir yarışma idi de.

Bu oyunların büyük bir bölümünü erkek çocuklar oynardı; ancak sadece kızların oynadığı oyunlar da vardı. Günümüzde *evcilik* diye adlandırılan bu oyunlarda her zaman bebek olmazdı; olan bebekler de evlerde üretilen sıradan şeylerdi. Kız çocukları, evlerindeki kumaş artıklarını çöpe atırmaz ve özel oyunları için saklardı.

Mallık adı verilen bu kumaş artıkları kız çocuklarının önemli oyuncaklarından biriydi. Yıllarca sonra kız çocuklarının *Barbie Bebek* olarak tanıyacakları elbise değiştirmeli oyunun canlısı bizim mahallemizin kız çocuklarında görülürdü. Kız çocukları, beğendikleri bir kumaş parçasını yani *mallık*'ı, büyük parçası öne sarkacak şekilde boyunlarına sokarlardı. Böylece onlar, o parçanın bütününün üzerlerini örttüğüne, yani yeni bir elbise giydirdiklerine

inanırlardı. Bunun için evlerindeki her dikiş sırasında onlar kendileri için arttırılacak parçaları bekler, zaman zaman da arkadaşlarıyla bu parçaları değiştirirlerdi.

Galiba bizim evlere ilk giren oyuncaklar da çocukların daha oyuncağın ne olduğunu bile bilemedikleri dönemlerde ellerine tutuşturulan “şingirdak”lardı. Hani şu sallanınca içindeki parçacıkların ses çıkardığı kulplu topucuklar...

Düz zemin üzerinde biriken durgun su üzerinde taş yüzdürme, özellikle kayısı ağaçlarından “püs” toplama, kış günlerinde en sert kar topunu hazırlama, gelincik mevsiminde, sözüm ona, şurup hazırlama, pekmez kaynatma mevsiminde minik ocakta pekmez kaynatma, bizlerin oyuncak ve oyun dünyasının vazgeçilmezleri idi. Bu konuya son vermeden önce, Nisan 2006’da, bir komşumun anlattıklarına yer vermek istiyorum.

“Bizim oğlanı (torununu kastediyor) oyuncakçıya götürdüm. Hayret, hiçbir oyuncak almadan çıktı. Sebebini sorunca da ‘Dedeciğim, bu oyuncakların hepsi bizim evde de var.’ demesin mi?”

Demek ki, vaktiyle bizim evlerimize giremeyen oyuncaklar bu sevimli şanslı yaramazın evinde depolanmış!

Ayten Alpman, o ünlü şarkısında, “Bir başkadır benim memleketim” diyordu. Ben de, “Bir başkadır benim mahallem” dersem yanılmış mı olurum.

Evet, bizim mahallelerimizin her biri ‘bir başka’dır; orada çocuklar oyuncaklarını kendileri belirler, oyuncaklarını kendileri icat ederler. İşte Fahrünnisa Mahallesi de bunlardan biridir. Mutlaka sizin babalarınızın mahalleleri de böyleydi. Ama siz, apartman dairesinde oturanlar, siteleri paylaşanlar bunları ne belirleyebilir ne de icat edebilirsiniz. Sizin bu yeteneklerinizi Japon ve Amerikan üretimi oyuncaklarla, çizgi filmler engeller, internet cafe adı verilen mekânlar da zararlı yönlere yol verirler

Hangi kuşaklar daha şanslı, kararı siz veriniz: Dünküler mi, bugünküler mi?

Sözlerimizi bitirirken, tamamen hatıralara ve görgülere dayalı olan bu açıklamalarımıza farklı bir alanla yardımcı olacağına inandığım bir kaynağı da kısaca tanıtmak isterim.

Fahrünnisa Mahallesi’ni daha farklı açılardan da incelemek için, 35 yıllık muhtarımızın arşivine de girdim. 1928-1929 yıllarında mahallelerde oturanların kimlikleriyle ilgili olarak düzenlenen kayıtların yeni harflere aktarılması ile ilgili, her biri 49x34 cm. boyutundaki on üç defteri inceledim. Sayfa sayıları 38 ile 54 arasında değişen bu defterlerde toplam 127 “hane” kayıtlı idi. Benim ailem ikinci defterin 7-10 sayfaları arasında 20 kişi olarak yer almaktadır. Böylece o yıllarda mahallemizde oturanlar hakkında ciddi bilgiler elde edilebilmektedir. Mahalleye gelen gelinler, mahalleden giden gelinler, ev nakilleri, doğumlar,

ölümler, boşanmalar, 1934'ten sondaki kayıtlarda alınan soyadları gibi bilgileri de bu defterlerin sayfaları arasında bulabiliyoruz. Ancak kayıtlar 1955 yılından sonra sürdürülememiştir.

Acaba bu defterlerden kaç tanesi, sayıları on binleri aşan köy ve mahalle muhtarlarımızın arşivlerinde koruma altındadır? Genç arkadaşlarımıza bu tür yakın tarih kaynaklarını araştırmak gibi bir görevin düştüğünü de hatırlatmak isterim.

KAYNAKÇA

1. Çiğdem Aysu (2002), “İstanbul Şehrinden Metropoliten İstanbul’a / Mahallelerin Mekânsal Dağılışı 1950-2001”, *İstanbul*, Ocak, 51-58.
2. Ekrem Hakkı Ayverdi (1958), *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu*, İstanbul.
3. Ayfer Bartu (2002), “Dışlayıcı Bir Kavram Olarak Mahalle”, *İstanbul*, Ocak, 84-86.
4. Özer Ergenç (1984), “Osmanlı Şehirlerindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul, 69-78.
5. Selma Mine Erses (2002), “Mahalle Kimliği”, *İstanbul*, Ocak, 59-65.
6. Doğan Kuban (1994), “Mahalleler / Osmanlı Dönemi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, V, İstanbul, 242- 246.
7. Saim Sakaoğlu (2000), *Çaybaşı Yazıları*, Konya.
8. Faruk Sümer (1994), *Eski Türklerde Şehircilik*, Ankara.